

UDK 338.2

ZAMONAVIY IQTISODIYOTDAGI AGLOMERATSIYALAR: ROLI VA AHAMIYATI

Xidoyatova Nigora Shorakibovna - Qarshi xalqaro universiteti
“Aniq fanlar” kafedrasida katta o‘qituvchisi

АГЛОМЕРАЦИИ В СОВРЕМЕННОЙ ЭКОНОМИКЕ: РОЛЬ И ЗНАЧЕНИЕ

Хидоятова Нигора Шоракибовна - старший преподаватель
кафедры точных наук Каршинского Международного университета

AGGLOMERATIONS IN THE MODERN ECONOMY: ROLE AND SIGNIFICANCE

Xidoyatova Nigora Shorakibovna - Senior lecturer of the department
Exact Sciences of the Qarshi International University

Annotatsiya. Ushbu ilmiy maqolada zamonaviy dunyoda urbanizatsiya jarayoni sodir bo'lmoqda, bu esa aglomeratsiyalarning shakllanishiga olib keladi – iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy aloqalar bilan birlashtirilgan bir nechta aholi punktlaridan iborat yirik shahar tuzilmalaridir. Aglomeratsiyalar mamlakat va mintaqaning iqtisodiyoti, ijtimoiy sohasi va infratuzilmasini rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi.

Kalit so'zlar: urbanizatsiya, iqtisodiy, ijtimoiy, madaniy aloqalar, ijtimoiy sohasi, mintaqaning iqtisodiyoti, iqtisodiy o'sish, innovatsion kluster, infratuzilma, innovatsion ekotizimlar, biznes xizmatlari.

Аннотация. В данной научной статье показано, что в современном мире происходит процесс урбанизации, который приводит к образованию агломераций – крупных городских образований, состоящих из нескольких населенных пунктов, объединенных экономическими, социальными и культурными связями. Агломерации играют важную роль в развитии экономики, социальной сферы и инфраструктуры страны и региона.

Ключевые слова: урбанизация, экономические, социальные, культурные связи, социальная сфера, экономика региона, экономический рост, инновационный кластер, инфраструктура, инновационные экосистемы, бизнес-услуги.

Annotation. In this scientific article, the process of urbanization is taking place in the modern world, which leads to the formation of agglomerations – large urban structures consisting of several settlements, united by economic, social and cultural ties. Agglomerations play an important role in the development of the economy, social sphere and infrastructure of the country and region.

Keywords: urbanization, economic, social, cultural relations, social sphere, economy of the region, economic growth, innovation cluster, infrastructure, innovative ecosystems, business services.

1. KIRISH

Aglomeratsiya urbanizatsiyaning asosiy jarayonlaridan biridir. Bu bir nechta aholi punktlarining bitta yirik shahar markaziga birlashmasidan iborat. Bu iqtisodiy o'sish, klasterlarni shakllantirish, infratuzilma va ijtimoiy xizmatlarni rivojlantirish, investitsiyalar va iste'dodlarni jalb qilish kabi turli omillar tufayli yuzaga kelishi mumkin [1].

Aglomeratsiya iqtisodiyot va jamiyat uchun ko'plab afzalliklarga ega bo'lishi mumkin, masalan:

- Iqtisodiy o'sish: aglomeratsiya ishlab chiqarish, ilmiy va ta'lim muassasalarining konsentratsiyasi tufayli iqtisodiy o'sishga yordam beradi.

- Innovatsiya va texnologiya: aglomeratsiyalar innovatsiyalar va texnologik rivojlanish markazlariga aylanib, yangi ish o'rinlari yaratish va investitsiyalarni jalb qilish imkonini beradi.

- Infratuzilma: aglomeratsiyalar transport, energetika, telekommunikatsiya va kommunal xizmatlarni rivojlantirishni rag'batlantiradigan rivojlangan infratuzilmani talab qiladi.

- Ijtimoiy xizmatlar: aglomeratsiyalar ta'lim, sog'liqni saqlash, sport va madaniyat kabi turli xil ijtimoiy xizmatlarni taqdim etadi.

- Boshqarish: aglomeratsiyalarni boshqarish kamroq resurslarni talab qiladi va samaraliroq bo'lishi mumkin [2].

2. MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Zamonaviy iqtisodiyotdagi aglomeratsiyalar: roli va ahamiyatini ishlab chiqishda Max C. Keilbach, Edward L. Glaeser, Danlin Y. kabi olimlarning ilmiy asarlari muhim ahamiyatga ega. Ular mintaqaviy o'sish sur'atlarining dinamikasini ko'rib chiqayotganda, odatda fazoviy agregatlar bo'yicha o'sish yaqinlashuvini kuzatadi. Ushbu olimlar ushbu jumboqni o'rganish uchun turli xil yondashuvlarni taklif qiladi. O'sish nazariyasi va yangi iqtisodiy geografiya yondashuvlarini birlashtirgan rasmiy model shuni ko'rsatadiki, fazoviy bilimlarning to'kilishi bu xatti-harakatning harakatlantiruvchi kuchi bo'lishi mumkin. O'zboshimchalik bilan bir qator hududlarni tahlil qilish uchun model mahalliy rekursiv simulyatsiya vositasi - uyali avtomatika bo'yicha amalga oshiriladi. Avtomatning turli xil yugurishlaridan konvergenstsiya regressiyalari avvalgi topilmalarni tasdiqlaydi. Nihoyat, fazoviy bilimlarning tarqalishi sinovdan o'tkaziladi. Regressiyalar fazoviy bilimlarning to'kilishi uchun kuchli dalillar beradi. Barcha tegishli adabiyotlar va fazoviy ekonometrik usullar o'rganiladi [3].

3. TADQIQOTLAR METODOLOGIYASI

Maqolada tizimli yondashuv, ilmiy abstraksiyalash, tahlil va sintez, induksiya va deduksiya, qiyoslash, monografik kuzatuv, statistik guruhlash, so'rovnomma, matematik modellashtirish usullaridan foydalanilgan

4. ASOSIY NATIJALAR VA TAHLILLAR

Aglomeratsiya atrof-muhit muammolari, transport tirbandligi va ijtimoiy tengsizlik kabi ba'zi salbiy oqibatlariga olib kelishi mumkin. Shuning uchun ushbu xavf va imko-niyatlarni hisobga olgan holda aglomeratsiya jarayonlarini boshqarish muhimdir [4].

1. Iqtisodiy o'sish va rivojlanish. Aglomeratsiyalar ishlab chiqarish, ilmiy va ta'lim muassasalarining konsentratsiyasi va qulay geografik joylashuvi kabi omillar tufayli iqtisodiy o'sish va rivojlanishga yordam beradi. Aglomeratsiyalarda yuqori darajadagi innovatsiyalar va texnologik rivojlanishni ta'minlaydigan yirik sanoat korxonalari, ilmiy va tadqiqot markazlari to'plangan. Bu yangi ish o'rinlari yaratish va investitsiyalarni jalb qilish

imkonini beradi, bu esa o'z navbatida iqtisodiy o'sishni rag'batlantiradi.

2. Klaster shakllanishi. Aglomeratsiyalar sanoat va innovatsion klasterlarni shakllantirish markazlari hisoblanadi. Klasterlar – bu bir yoki tegishli sohalarda ishlaydigan o'zaro bog'liq korxonalar, ilmiy-tadqiqot tashkilotlari, ta'lim muassasalari va boshqa sub'ektlar guruhlar. Klaster ishtirokchilari o'rtasidagi o'zaro ta'sir tufayli yangi texnologiyalar, mahsulotlar va xizmatlarni ishlab chiqish va joriy etish, shuningdek, korxonalarining jahon bozoridagi raqobatbardoshligini oshirish imkonini beruvchi sinergik ta'sirga erishiladi [5].

3. Infratuzilmani yaxshilash. Aglomeratsiyalar aholining farovon hayoti va korxonalar faoliyatini ta'minlash uchun rivojlangan infratuzilmani talab qiladi. Natijada, aglomeratsiyalar transport, energetika, telekommunikatsiya va kommunal infratuzilmani rivojlantirishni rag'batlantiradi. Bu transport xarajatlarini kamaytirishga va aholining hayot sifatini yaxshilashga yordam beradi.

4. Ijtimoiy xizmatlarni rivojlantirish. Aglomeratsiyalar ijtimoiy xizmatlarni rivojlantirish va hayot sifatini yaxshilash uchun keng imkoniyatlar yaratadi. Bu yerda turli xil ta'lim muassasalari, sog'liqni saqlash markazlari, sport inshootlari, madaniy va ko'ngilochar joylar mavjud. Bularning barchasi aholining ta'lim darajasi, salomatligi va madaniyatini oshirishga yordam beradi, shuningdek, inson kapitalining rivojlanishini rag'batlantiradi [6].

5. Infratuzilma va boshqaruv xarajatlarini kamaytirish. Aglomeratsiyalarda aholi punktlarining ixcham joylashuvi tufayli yo'llar, ko'priklar, transport uzellari va kommunal tarmoqlar kabi infratuzilma ob'ektlarini qurish va ularga xizmat ko'rsatish xarajatlari kamayadi. Bundan tashqari, aglomeratsiyani boshqarish alohida shahar va aholi punktlarini boshqarishga qaraganda kamroq resurslarni talab qiladi.

6. Investitsiyalar va iste'dodlarni jalb qilish. Aglomeratsiyalar raqobatbardosh afzalliklari va yuqori rivojlanish darajasi tufayli investitsiyalarni jalb qiladi. Shuningdek, ular innovatsion loyihalar va sohalarni rivojlantirishga qodir iqtidorli

mutaxassislar va yosh kadrlarni jalb qilish markazlariga aylanmoqda [7]. Zamonaviy iqtisodiyotdagi aglomeratsiya iqtisodiy faoliyat va biznesning ma'lum bir geografik hududdagi konsentratsiyasini anglatadi. Ushbu hodisa iqtisodiy tahlil va siyosat ishlab chiqishda muhim rol va ahamiyatga ega:

– Hosildorlik va innovatsiya: aglomeratsiyalar ko'pincha samaradorlik va innovatsiyalarni oshirishga olib keladi. Firmalar va sanoat tarmoqlari birlashganda, ular bilimlarni to'kish, fikr almashish va malakali mehnat havzasidan foydalanishlari mumkin. Bu innovatsiya va raqobatbardoshlikni rivojlantiradi.

– O'lchov iqtisodiyoti: aglomeratsiyalangan hududlarda etkazib beruvchilar va mijozlarga yaqinlik o'lchov iqtisodiyoti orqali xarajatlarni tejashga olib kelishi mumkin. Firmalar transport xarajatlarini kamaytirish va ta'minot zanjiri boshqaruvini yaxshilash orqali resurslardan samaraliroq foydalanishlari mumkin.

– Inson kapitali: aglomeratsiyalar malakali va xilma-xil ishchi kuchini jalb qiladi, bu maxsus bilimlarni talab qiladigan sohalar uchun juda muhimdir. Ushbu iste'dod konsentratsiyasi inson kapitali rivojlanishining yuqori darajalariga olib kelishi mumkin.

– Infratuzilma va qulayliklar: hukumatlar ko'pincha iqtisodiy o'sishni qo'llab-quvvatlash uchun aglomeratsiyalangan mintaqalardagi infratuzilma va qulayliklarga sarmoya kiritadilar [8]. Bunga yaxshilangan transport tarmoqlari, ta'lim muassasalari va madaniy takliflar kirishi mumkin.

– Urbanizatsiya va hayot sifati: aglomeratsiyalar ko'pincha urbanizatsiya bilan bog'liq bo'lib, sog'liqni saqlash, ta'lim, ko'ngil ochish va madaniy tadbirlardan yaxshiroq foydalanish tufayli hayot sifati yaxshilashga olib keladi.

– Ijobiy tashqi omillar: aglomeratsiyalar ijobiy tashqi ta'sirlarni keltirib chiqaradi, bu nafaqat ulardagi firmalarga, balki qo'shni mintaqalarga ham foyda keltiradi. Masalan, rivojlanayotgan texnologik markaz butun mahalliy iqtisodiyotni kuchaytirishi mumkin.

– Siyosat natijalari: aglomeratsiyalarning rolini tushunish siyosatchilar uchun juda

muhimdir. Ular mintaqaviy rivojlanish va iqtisodiy o'sishni muvozanatlashtirishga qaratilgan aglomeratsiyani rag'batlantirish yoki boshqarish siyosatini ishlab chiqishlari mumkin.

– Global raqobat: globallashtirilgan dunyoda aglomeratsiyalar global miqyosda bir-biri bilan raqobatlashadi. Silikon vodiysi kabi shaharlar va Uoll-Strit kabi moliyaviy markazlar global ahamiyatga ega bo'lgan yuqori raqobatbardosh aglomeratsiyalarga misoldir [9].

– Qiyinchiliklar: aglomeratsiyalar ko'plab afzalliklarni taklif qilsa-da, ular tirbandlik, yashash xarajatlarining oshishi va tengsizlik kabi muammolarga duch kelishadi. Foyda va muammolarni muvozanatlash barqaror o'sish uchun juda muhimdir.

– Chidamlilik: aglomeratsiyalar iqtisodiy barqarorlikni oshirishi mumkin. Turli sohalar va iste'dodlarning konsentratsiyasi mintaqalarga iqtisodiy tanazzulni yanada samarali o'tkazishga yordam beradi [10].

5. XULOSA VA TAKLIFLAR

Xulosa qilib aytganda, aglomeratsiyalar zamonaviy iqtisodiyotda innovatsiyalar, mahsuldorlik va iqtisodiy o'sishni boshqarish orqali hal qiluvchi rol o'ynaydi. Ularning ahamiyatini tushunish va ularning rivojlanishini boshqarish siyosatchilar va korxonalar uchun juda muhimdir. Aglomeratsiyalar iqtisodiy o'sish, infratuzilmani rivojlantirish, hayot sifatini yaxshilash va investitsiyalarni jalb qilish orqali [11] zamonaviy iqtisodiyotda muhim rol o'ynaydi, afzalliklari tufayli aglomeratsiya jarayonlari faol rivojlanishda davom etmoqda va kelajakda ularning ahamiyati yanada oshadi. Zamonaviy davrda aglomeratsiyalar nafaqat iqtisodiy faoliyatning geografik konsentratsiyasi; ular iqtisodiy o'sish, innovatsiyalar va raqobatbardoshlikning dvigatellari. Ularning samaradorlik, bilim almashish, resurslar va bozorlarga kirishni osonlashtirishdagi roli zamonaviy iqtisodiyotlarning rivojlanishi va gullab-yashnashi uchun ajralmas hisoblanadi. Urbanizatsiya davom etar ekan, aglomeratsiyalar kuchini tushunish va undan foydalanish iqtisodiy siyosat va strategiyaning hal qiluvchi jihati bo'lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Sabrina Di Addario. 'Labor Market Pooling.' Guido De Blasio, International Monetary Fund, 7/1/2002
2. Max C. Keilbach. 'Spatial Knowledge Spillovers and the Dynamics of Agglomeration and Regional Growth.' Springer Science & Business Media, 12/6/2012
3. Garth L. Hallett. 'Wittgenstein's Definition of Meaning as Use.' Fordham University Press, 1/1/1967
4. Intro Books. 'Economics of Scale.' Can Akdeniz, 1/12/2019
5. Christopher Allanach. 'The Role of Agglomeration Economies in Firm Location.' A Review of the
Literature, Anne Christine Selting, Department of Agricultural and Applied Economics, University of Minnesota, 1/1/1994
7. Emanuele Giovannetti. 'Industrial Agglomeration and New Technologies.' A Global Perspective, Masatsugu Tsuji, Edward Elgar Publishing, 2/23/2007
8. Mustafa Ergen. 'Urban Agglomeration.' BoD – Books on Demand, 3/21/2018
9. Raymond English. 'The Pursuit of Purpose.' An Essay on Social Morale, Falcon Press, 1/1/1947
10. Edward L. Glaeser. 'Agglomeration Economics.' University of Chicago Press, 4/15/2010
11. Danlin Y. 'China's Urban Agglomerations.' Chuanglin Fang, Springer Nature, 1/3/2020